

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Александър Любенов Гънгов, СУ „Св. Климент Охридски“ относно дисертацията на г-н Джо А. Момо „Благодеянието като морален императив в медицинската практика“ за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по 2.3. „Философия“ (Философия с преподаване на английски език)

Представената дисертация на английски език—*BENEFICENCE AS MORAL IMPERATIVE IN MEDICAL PRACTICE*—съдържа около 185 стр. по БДС /194 стр. според формата на текста на дисертационния труд, включително дванадесет страници, номерирани с римски цифри/. Библиографията се състои от около 140 заглавия на английски език. Дисертацията включва пет глави и заключение, като въведението е разположено в първа глава, както е възприето в англоезичната академична литература. Авторефератът е на български език в разширен формат според изискванията на Закона и на Правилника на СУ и се състои от 77 стр. включително библиографията. Дисертантът има три публикации на английски език по темата на дисертацията, от които две са в електронен академичен сайт и една в списание „Философски алтернативи“ /последната е също на английски език/. Г-н Момо е взел семестриалните курсове в „Докторантската програма по философия с преподаване на английски език“, предвидени в индивидуалния му учебен план и носещи 60 ECTS, с много добър успех и по същия начин е положил минимума по специалността; минимумът по западен език е с отлична оценка. Доколкото мога да преценя, дисертацията е самостоятелен труд на нейния автор като всички позовавания са извършени коректно. Дисертантът е представил декларация, удостоверяваща, че не е ползвал чужди текстове или чужди идеи без позоваване и че настоящата дисертация не е била представяна в други институции. Обсъдена е от катедра „Логика, етика и естетика“ с решение за започване на процедура по публична защита. Спазени са всички изисквания за откриване на дадената процедура.

Заемайки се с философско изследване на медицинската практика, дисертантът разчита на дългогодишния си опит като рентгенолог. Затова теоретичните му размишления не случайно водят до равнището на практическите резултати. Това определя главната цел на дисертацията, а именно да изясни благодеянието като морален императив, гарантиращ благосъстоянието на пациента и в защита на най-добрите интереси на пациента. Освен това, според г-н Момо благодеянието е най-същественният принцип в медицинската практика, защото определя поведението на клиницистите и начина, по който те вземат решения за лечението. Подчиняването на клиничната практика на идеята за благодеянието спомага за смекчаване и преодоляване на евентуални опасения на пациента относно правилното и успешно лечение. Уважението към благосъстоянието на пациента позволява създаването на нагласа за работа в името на най-доброто за пациента. Дисертационният труд си поставя задачата да представи етически и по-общи философски доказателства за първостепенната роля на благодеянието при изработване на препоръки относно предприемане на мерки за поддържане и възстановяване на доброто здраве, както и създаване на система от правила за прилагане на подобни мерки на практика.

Г-н Момо разгръща главната си теза, поставяйки благодеянието в контекста на йерархична система от етически принципи, прилагани в медицинската практика. Благодеянието се разглежда чрез съпоставяне с принципите на не-нанасяне на вреда, на автономията и на справедливостта. Не-нанасянето на вреда е представено като видово понятие, на което благодеянието е род. Не-нанасянето на вреда изразява ограниченията, неизбежни за всяко благодеяние, служи като предпазен инструмент и е насочено главно към безопасността на пациентите. Дисертантът прецизира сферата на не-нанасяне на вреда и очертава в нея три подвида: не-увреждане,

предпазване от увреждане и премахване на вече съществуващо увреждане или негово частично отстраняване. Освен тази ограничителна страна, фокусирана върху не-нанасяне на вреда, благодеянието като родово понятие има положителен характер, изразяващ се в предприемане на действия за доброто на пациента и по-точно в извършване на определени процедури за подобряване благосъстоянието на пациента, а не просто превенция срещу влошаване на вече наличното състояние. И двата принципа—на не-нанасяне на вреда и на подобреното — се ръководят от общото и задължително изискване за отстояване на най-добрите интереси на пациента. Дисертантът подчертава, че въпреки липсата на консенсус относно критерия за правене на добро на пациента, както и нееднозначния отговор на въпроса дали правенето на добро е само приоритет на лекаря или пациентът също може и дори трябва да се включи в правенето на добро, благодеянието запазва значимостта си в медицинската практика.

Изискването за подчиняване на всички лечебни действия на най-добрите интереси на пациента, обаче, може да влезе в противоречие с принципа на автономията. При противоречие или дори при несъответствие между принципа на автономията и водещото изискване за спазване на най-добрите интереси на пациента се появява опасност за изпадане в патернализъм. Дисертантът подробно описва и обосновава недостатъците на патернализма /макар че оправдава по изключение прояви на патернализъм в случаите на несигурност при поставяне на диагноза, определяне на лечението или правене на прогноза/. Той аргументирано защитава възгледа, че благодеянието трябва да се съотнася с автономията, когато осъществява най-добрите интереси на пациента, за да се избегне винаги, когато може, патерналистичното отношение. Г-н Момо е склонен да приеме Кантовия възглед за автономията като дълг и произтичащият отгук основополагащ

характер на този принцип спрямо цялостното морално поведение. Автономията се оказва по-силен принцип от благодеянието и при необходимост налага ограничения върху него. Независимо от подчинеността на благодеянието спрямо автономията на пациента, авторът изтъква, че и двата принципа винаги произхождат от едно и също основание, а именно, моралния универсализъм, изразяващ се в приемливостта или недопустимостта на дадено действие като крайна цел.

Принципът на справедливостта при приложението му към медицинската практика съдържа няколко аспекта, повечето от които са проследени от дисертанта в тяхното отношение към благодеянието. Освен добре познатата дистрибутивна справедливост, общият принцип на справедливостта изисква спазване на различни видове права на пациента, стриктно придържане към законосъобразността и в определени случаи прибегване към възмездна справедливост. Справедливостта в различните ѝ форми е издигната в йерархията на етическите принципи по-високо от благодеянието, както и от редица други етически принципи. Така напр., правото за конфиденциалност при наличие на заболяване се ползва с приоритет пред благодеянието, насочено към най-добрите интереси на пациента. По същия начин автономията може да отстъпи на втори план пред всеки от типовете справедливост. И накрая, законосъобразността винаги контролира благодеянието независимо от това колко значими са интересите на пациента, които то е призовано да осъществи. Въпреки частичния приоритет на другите етически принципи спрямо благодеянието, авторът утвърждава благодеянието като най-значим принцип с оглед на лечебната дейност, който, обаче, в хода на прилагането му трябва да бъде съобразяван с регулиращата функция на останалите принципи.

Джо Момо поставя благодеянието в контекста на различни етически подходи. Той отделя специално място на благодеянието като възплъщение на утилитаристката максима за предоставянето на най-голямо количество щастие на възможно най-голям брой индивиди и подчертава, че утилитаристката етика не е способна да изрази потенциала, заложен в принципа за благодеянието, защото не може напълно да гарантира разгръщането на отношенията между лекар и пациент, които преди всичко се осъществяват чрез благодеяние.

Дисертантът смята, че деонтичната етика до голяма степен съответства на същността на благодеянието. Той анализира две интерпретации на този принцип в рамките на деонтичната етика, спирайки се на позициите на Имануел Кант и на Агнеш Хелер. Г-н Момо успява да покаже, че както Кантовото разбиране за благодеянието като задължение, така и това на Хелер за благодеянието като свободен избор, допринасят за изясняване ролята на благодеянието в процеса на лечение. И двете схващания могат да служат като теоретичен източник за неговото собствено разбиране за благодеянието като най-перспективен подход при отстояване най-добрите интереси на пациента и осигуряване на благосъстоянието му. Освен това, деонтичната етика от Кантов тип подпомага създаването на правила, които гарантират установяването на положителни морални и продуктивни отношения между лекар и пациент.

Дисертантът е убеден, че благодеянието е особен вид добродетел и разглеждането му от тази гледна точка е най-перспективно в медицинската практика. Наред с интелектуалната порядъчност и честност, с духовната скромност и с терапевтичната пестеливост, благодеянието се изтъква като незаменима добродетел в характера на всеки лекар. В дисертацията се приема, че етиката на добродетелта е особено подходяща в сферата на

здравеопазването, защото предоставя най-разбираема и най-адекватна интерпретация на медицинските норми и принципи, а освен това този тип етика е стимул за търсене на отлични резултати при наличие на занижени здравни стандарти и незадоволителна лечебна практика.

Той, обаче, смята, че различните етически подходи не бива да се противопоставят при обсъждане на благодеянието. Дисертантът предоставя доводи, че този етически принцип е възможно да бъде обсъждан от няколко перспективи. Схващано като добродетел, благодеянието има способност да подкрепя и осъществява максимата на утилитаристката етика, но също така, за да функционира като добродетел, то трябва да бъде издигнато в ранг на морален дълг и морален императив. Струва ми се, че г-н Момо е успял да обоснове комплексния етически характер на принципа на благодеянието като все пак отстоява водещата роля на етиката на добродетелта. Едновременно с това той признава, че в медицинската етика преобладават деонтичният и утилитаристкият подход. Според него тези подходи се използват чрез дедуктивни изводи, което още повече засилва убедителността на деонтичната и утилитаристката етика.

Мисля, че дисертантът постига набелязаната цел за обосноваване принципа на благодеянието като надеждно етическо средство при набелязване на препоръки за подобряване на клиничната практика. Благоприятното съчетание на медицинска подготовка и опит, от една страна, и прилагането на философска аргументация, от друга, са довели до резултати, значими както от теоретична, така и от практическа гледна точка. Бих искал да спомена също приноса на научния ръководител—доц. д-р Валентина Кънева, която успява да съдейства за навлизането на дисертанта във философията, тъй като той няма бакалавърска и магистърска образователна степен по философия и за преодоляването на трудностите,

свързани с това обстоятелство. Научният ръководител има съвсем немалка заслуга за довеждането на дисертацията до настоящия ѝ вид. Смятам дисертационния труд на г-н Джо А. Момо за отговарящ напълно на изискванията за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по 2.3. „Философия“ (Философия с преподаване на английски език) и убедено ще гласувам за това.

11.05.2019 г.

Рецензент:

/проф. д-р Александър Л. Гънгов/